

ФРАНЦУСКО ПРАВО

ПОЛИТИЧКО ЗАКОНОДАВСТВО

(ДЕКЛАРАЦИЈА О ПРАВИМА ЧОВЕКА И ГРАЂАНИНА)

- Догађај који је пресудно допринео великом утицају францускога права, јесте велика француска револуција из 1789. године.
- Револуцију је припремила једна практична философија, један практичан поглед на свет, а то је просветитељство.
- У Француској су просветитеље називали просто философи.
- Иначе, њихов најзначајнији подухват била је енциклопедија свих знања до којих је човечанство до тада дошло, па се они називају и енциклопедистима.

- Просветитељство полази од тога да је човек умно биће, али да га друштвене установе (пре свега обичаји) кваре – окреће се против традиционалне религије, хришћанства, и жели да га замени једном апстрактном вером у врховно биће.
- Треба повући рез између старог и новог и створити једно ново друштво, које би било установљено на принципима ума.
- Просветитељи се повезују са једном тајном организацијом, слободним зидарством, која имала значајну улогу у припреми француске револуције.

- За просветитељство веома је значајна школа природног права, која се јавља још у старој Грчкој.
- Различите школе схватају природно право на различит начин.
- Међутим, ово је школа умног или рационалистичког природног права тј. она верује да постоје неке вечите норме или принципи до којих човек може доћи св ојим умом, који мора да буде очишћен од погрешних схватања.

- У контексту француске револуције, стицајем историјских околности, донесена је Декларација о правима човека и грађанина.
- Она настаје 1789. године, на почетку саме револуције, улази у Устав од 1791. године, а правну снагу има и данас.
- Она се сматра светим актом француске револуције и нове организације француског народа.

- Историјске околности које су довеле до револуције, најсажетије речено, јесу слабост апсолутне монархије, која није могла да савлада ситуацију у којој се Француска налазила и одлука краља Луја XVI да сазове сталешку скупштину, која би одредила ванредне порезе.
- Сталешка скупштина састајала се врло ретко и у њој су била заступљена три сталежа: свештенство, племство и обичан народ, који је био многобројнији од племства и свештенства.
- Када је била сазвана сталешка скупштина, нарочито у општинама, настаје револуционарна реакција. Нарочиту улогу у револуционарним збивањима играла је Париска општина.
- Символика те револуције је рушење једне тврђаве у центру Париза – Бастиље, која је служила као политички затвор.
- Додуше, тада тврђава није још била срушена, али су били ослобођени сви затвореници.

- Сталешка скупштина је следила те догађаје и дошло је до њеног претварања у националну скупштину, с тим што су се сва три сталежа ујединила.
- Тежња је била, најпре, да се успостави парламентарна монархија где владар не би више био апсолутни господар, већ орган нације, заједно са народним представништвом.

- У међувремену је дошло до рата конзервативних европских држава против Француске и тај рат је још више радикализовао револуцију. Цео народ је устао у одбрану државе.
- Као противници Француске нарочито су се истицали Енглеска, Аустрија и Пруска. Касније ће се у том конзервативном блоку наћи и Русија.
- Практично, француска револуционарна држава нашла се у сукобу са целом Европом и била је успешна, не само у одбрани Француске, већ је дошло до ширења револуције ван Француске.
- Чувена је, с тим у вези, била девиза: „Смрт палатама, мир колибама“.
- Дакле, један антифеудални, антиаристократски принцип, који је имала револуција у свом наступу.

- Илустрације ради предочавамо неке изводе из Декларације:
- „Представници француског народа сабрани и конституисани у националној скупштини, сматрајући да незнање, заборав или презир права човека јесу једини узроци јавних несрећа и корупција влада, па су, с тим у вези, репрезенти одлучили да изложе у једној свечаној декларацији природна права, која су неотуђива и света права човека, да би ова декларација стално присутна међу члановима друштвенога тела, непрестано подсећала чланове на њихова права и њихове дужности“.

- Члан 1: „Људи се рађају и остају једнаки у правима. Друштвене разлике могу бити засноване само на општој користи. Сврха сваког политичког удружења је очување природних права и незастаривих права човека. Та права су слобода, својина, безбедност и отпор према угњетавању. Слобода се састоји у моћи да се чини све што не шкоди другима. Тако вршење природних права човека нема других граница него оних које обезбеђују другим члановима друштва уживање истих права. Те границе не могу бити утврђене на други начин него законом. Закон је израз опште воље. Сви грађани имају право да учествују лично или преко својих представника у његовом сачињавању. Закон мора да буде једнак за све било да штити или да кажњава“.

- Важан је и члан 10, који каже: „Нико не може да буде узнемираван због својих схватања, чак и религиозних, под условом да њихово испољавање не омета јавни поредак који је установљен законом“.

- То су темељни принципи на којима је француска револуција хтела да изгради свој поредак.
- Међутим, вође револуције су схватиле да Декларација није довољна, да мора да се конкретизује специфичним правним нормама које би на неки начин биле темељ грађанског друштва замишљеног Декларацијом.
- У декларацији се стално помиње закон, али закони нису још увек били донети да би представљали израз новог друштва и тог новог схватања.
- Зато су представници француског народа одлучили да се донесе грађански законик који би био непосредна реализација Декларације о правима човека и грађанина.

- Ту су Французи били много коренитији од Американаца.
- Пре француске револуције избила је америчка револуција и тринаест колонија на северној обали Атлантског океана донеле су сличне декларације.
- Спорно је питање колико су те декларације утицале на француску декларацију (очигледно је да јесу).
- Међутим, када су се те колоније конституисале у САД, оне су одлучиле су да задрже енглеско право што је необично и необјашњено.
- Ако су те колоније у рату са Енглеском извојевале независност, зашто су усвојиле енглеско право? Можда је објашњење у томе, што су САД тада биле једна удаљена, забачена земља и хтеле су преко енглеског права да уђу у породицу европских земаља.

ПРАВОСУДНО ЗАКОНОД А ВСТВО

Француски грађански законик (Code civil)

- Француски грађански законик (Code civil) донесен је 1804. године.
- Под Наполеоновим руководством донет је низ других закона који имају мањи значај, али који су сачинили костур француског правног поретка:
 - Кривични законик (1810),
 - Трговински законик (1807),
 - Законик о грађанском поступку (1806),
 - Законик о кривичној истрази и
 - Законик о кривичном поступку (1808).

- Различите комисије образоване су за израду француског грађанског законика од њеног доношења у складу са принципима Декларације о правима и слободама човека и грађанина.
- Једно време се мислило да философи треба да напишу тај законик, а не правници.
- Међутим, озбиљни континуирани рад започео је тек 1799. године када је војним ударом на чело државе дошао Наполеон Бонапарте, који је укинуо демократске институције, али је сматрао да је неопходно, да би се револуција стабилизовала, донети законе који би је овековечили.

- Имао је намеру да спаси тековине револуције.
- Наполеон је образовао једну комисију, која је била састављена искључиво од правника практичара.
- Председник је био Тронше, председник Касационог суда.
- Међутим, Наполеон није само одабрао писце законика, већ је стално председавао седницама Државног савета, врховног саветодавног органа који је разматрао предлоге комисије.
- Зато је законик у великој мери Наполеоново дело, па је добио име Code Napoléon (Наполеонов законик).

- Рад је започео 1800. године а завршен је 1804. године.
- Био је написан један увод о природном праву, али је Наполеон избацио из грађанског законика сваки помен природног права, што сведочи о његовом практичном духу и схватању да законик не сме да буде сасвим нов, већ да мора да се држи француских правних традиција.
- Већ је споменуто да је Француска у Средњем веку била подељена у правном погледу на север и југ. На северу Француске важило је обичајно право франачко-германског порекла које је било сабрано у књигама обичаја. Најзначајније књиге обичаја биле су обичаји Париза и обичаји Орлеана.
- Југ Француске био је под владавином римског права, које је у Средњем веку било реципирано.
- Грађански законик узимао је елементе и из обичајног права и из римског права.
- Доминира обичајно право као извор инспирације грађанског законика, али присутно је и римско право, па чак и црквено право, које је било потпуно искључено из корпуса револуционарног права (закључење брака и признање ванбрачне деце).

- Законик има око 2300 правила тј. одредаба које су обједињене у правне институте.
- Под утицајем римског права тј. институција, Грађански законик је подељен на три дела.
- Римско право се делило на лица, ствари и тужбе (personae, res и actiones). Оно је читаво било обухваћено тужбама, тако да где није било тужбе није било ни права.
- Тај принцип је био напуштен у Средњем веку, па Грађански законик нема трећи део actiones, већ, поред уводног дела (о закону уопште) садржи следеће делове:
 - лица (статусно и породично право),
 - стварно право са облицима својине (стварно право) и
 - трећи део су нарочити начини стицања својине (облигационо право, наследно право, брачно имовинско право, хипотекарно право и одредбе о застарелости и посесорној заштити).

- Пре законика донесен је један специјални закон од велике важности, који је прописао да престају да важе све одредбе старог права које спадају у материју Грађанског законика.
- Тиме је остварен револуционарни принцип дисконтинуитета са старим правом.

Карактеристике Француског грађанског законика

- Изузетно префињен стил.
- Пол Валери је рекао је да он сваког дана чита Француски законик да би се учио француском језику.
- Формулације законика, осим лепоте, одликује прецизност и еластичност.
- Текст законика је разумљив како ученим правницима, тако и обичном народу.
- Међутим, касније, када су се појавили неки нови односи, Законик је постао недовољан.
- Поставило се питање, шта даље радити? Проблем је био у томе што је Code civil од Француза сматран неком врстом светиње (Биње: „Ја не знам грађанско право, ја предајем Наполеонов законик“).

- На факултетима се предавао Наполеонов законик.
- Наука га је само коментарисала, а то коментарисање са претпоставком да закон решава сва питања, да нема празнина, назива се школом егзегезе.
- Школа егзегезе, као официјелна школа на правним факултетима у Француској, сматрала је да је Законик потпун и савршен и да се тумачењем може доћи увек до правилног и примњивог значења прописа садржаних у њему. При том, она се држала језичког тумачења тј. дословног тумачења законика.
- Уколико то није било довољно, школа је узимала у обзир намеру законодавца.

- Законик није садржао правила о тумачењу својих правила.
- Школа егзегезе сматрала је да на тумачење законика треба применити одредбе о тумачењу уговора:
 - „У споразумима треба истражити каква је општа намера уговорних страна и на томе се треба више задржати, него на дословном смислу речи. Када је нека клаузула двосмислена, треба узети онај смисао који доноси неко дејство, пре него смисао који доводи до непроизвођења никаквог дејства“.

- Судови су нарочито водили рачуна о члану 4: „Судија који ускрати да суди изговарајући се ћутањем, нејасношћу или недовољношћу закона биће гоњен као крив за ускраћивање правде.“
- Судови се, дакле, налазе у следећој ситуацији: Законик је недовољан у појединим ситуацијама, али ако одбију да суде или ако кажу да је закон недовољан, могу да буду кривично гоњени.
- Ова одредба је послужила судовима за стварање права. У том смислу интересантан је један пример примене члана 1382. Францускога грађанског законика.

- „Било која радња човека која другоме проузрокује штету обавезује онога због чије кривице је дошло до штете, да је надокнади“. Из овога се види да законик стоји на становишту субјективне одговорности.
- Одговорност без кривице законик не признаје.
- Међутим, врло често су почели да се јављају случајеви да је штета настала без кривице, али да је неправично одбити захтев за надокнаду штете.
- Тако, када једно лице добије дозволу за обављање одређене делатности и обавља ту делатност, па његови суседи трпе штету од његове делатности, онда би, строго тумачећи члан 1382, судија морао да одбије захтев за накнаду штете јер неко прописно врши делатност, нема кривице, нема противправности.
- Судије су међутим једноставно заузимале став да постоји кривица у датом случају и да постоји обавеза накнаде штете, иако никакве кривице није било.
- Из овога се види како судије почињу да дају своје тумачење које је супротно слову законика, ако је то решење правично.

- Када је слављена стогодишњица Законика, заузет је став да Законик треба да се мења.
- Образоване су различите комисије, али Законик је и даље на снази, додуше са многобројним изменама и допунама.

- Француски грађански законик почива на индивидуалистичком принципу, полази од слободе појединаца и приватне својине.
- Он не познаје правна лица. Он познаје само људе, физичка лица, као субјекте права и обавеза. Правна лица могу да се оснивају ако држава то дозволи.
- Тек негде око 1860. године дата је слобода оснивања акционарских друштава као најзначајних правних лица.
- Идеја је да између државе и појединца не смеју да постоје никакви посредници, тако да једино држава и други субјекти јавног права, као што је општина, имају статус правних лица по себи, што значи да могу да имају имовину и да могу да учествују у грађанско-правним пословима, који се састоје у преношењу имовине.

- С друге стране, Законик је етатистички, јер истиче велику улогу државе.
- Индивидуализам значи да су сви међу собом једнаки.
- Етатизам значи да су сви потчињени држави.
- Одредба о праву својине којом почиње друга глава (члан 544) каже: „Својина је право да се ужива и располаже стварима на начин што је могуће апсолутнији под условом да то није забрањено законима или другим прописима“.
- Ово је велико одступање у односу на Декларацију о правима човека и грађанина, која каже да је својина једно од најзначајнијих природних права човека, које само закон може да ограничи. Сада се, пак, употребљава израз „прописи“, што значи да држава може и подзаконским актима да ограничи приватну својину.

- У погледу породице и породичног права, француска револуција и Грађански законик учинили су брак слободним од цркве.
- Црквени брак је укинут. Брак се закључује пред председником општине, а допуштен је и развод брака, који католичко црквено право није познавало и допуштало.
- Међутим, Законик стоји на становишту патријархалне породице. Супруг је глава породице и он одлучује шта остали чланови породице треба да раде. Жена може да ради само уколико јој муж то допусти.
- Законик је ипак једном ногом у прошлости.

Ширење Француског грађанског законика и његов утицај у свету

- Законик се ширио упоредо са Наполеоновим освајањима:
- Највећи део данашње Немачке га уводи – у тим деловима је уведен након што је преведен на немачки језик - Вестфалија, Хамбург, Баден и Виртемберг.
- Уведен је и у Белгији и Холандији, и то на француском језику.
- Пошто се примењивао у Италији преведен је на латински језик.
- Најзад, пошто је Наполеон заузео Пољску, уведен је и тамо у преводу на пољски, односно касније руски језик.

- И ван Европе Француски грађански законик је имао велику примену:
- Латинска Америка почетком деветнаестог века готово је у целини била под колонијалном влашћу Шпаније, с тим да је Бразилија била под влашћу Португалије.
- Када је Шпанија ослабила јер је била окупирана од Француске дошло је до револуција у Јужној Америци и ослобађања тих земаља, па се поставило питање које право треба тамо увести.
- У тим земљама шпанска власт била је омражена, па се сматрало да треба одбацити шпанско право.
- У погледу јавног права уведен је систем сличан систему САД, које су подржавале револуционарне покрете.
- У погледу приватног права, готово у свим државама (осима Бразила и Перуа), уведен је Француски грађански законик.

- Занимљиво је да Француски грађански законик, преведен на енглески језик, важи у савезној држави Луизијани, која је некада била под француском влашћу, па је после уступљена САД.
- Луизијана представља једино одступање од примене англоамеричкога права које постоји у САД.
- Осим тога, утицај Француског грађанског законика осетио се у Африци (Алжир, Мароко, Египат, Тунис).
- Code civil извршио је велики утицај и на српске правнике. Међутим, кнез Милош, када му је понуђено да се преведе Француски грађански законик на српски језик, истакао је да је он сувише револуционаран, па је у Србији усвојен нешто конзервативнији Аустријски општи грађански законик.